

# საკონსტიტუციო სამართალწარმოების საუნივერსიტეტო სწავლების ძირითადი მახასიათებლები და მისი მნიშვნელობა კონსტიტუციური კონტროლის ეფექტიანობისთვის საქართველოში\*

ასოცირებული პროფესორი, სამართლის დოქ. **გიორგი თევდორაშვილი**, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლე, სასამართლოს მდივანი

**წინამდებარე სტატიას საუკეთესო სურვილებით ვუძღვნი მერაბ ტურავას,  
60 წლის იუბილესთვის.**

## I. შესავალი

ადამიანის უფლებებით და თავისუფლებებით რეალური უზრუნველყოფა თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობის მიზანი და გამართლებაა. საქართველოს კონსტიტუცია ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს და ხაზგასმით ადგენს, რომ „სახელმწიფო ცნობს და იცავს ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებს და თავისუფლებებს, როგორც წარუვალ და უზენაეს ადამიანურ ღირებულებებს. ხელისუფლების განხორციელებისას ხალხი და სახელმწიფო შეზღუდული არიან ამ უფლებებითა და თავისუფლებებით, როგორც უშუალოდ მოქმედი სამართლით“<sup>1</sup>. სწორედ უფლებებისა და თავისუფლებების, როგორც უშუალოდ მოქმედი სამართლის აღიარებით, კონსტიტუცია ხელისუფლების განხორციელების პროცესში

\* წინამდებარე სტატია წარმოადგენს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ორგანიზებით 2024 წლის 22 იანვარს გამართული საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სწავლების პირველ ფორუმზე დაწყებული დისკუსიის გამომხაურებას და მიზნად ისახავს ფორუმზე გამოთქმული მოსაზრებების განზოგადებას. ფორუმის მიზანს წარმოადგენს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოსა და აკადემიურ წრეებს შორის საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სწავლების აქტუალურ საკითხებზე განგრძობადი დიალოგისთვის სივრცის შექმნა, სწავლების პროცესის ეფექტიანობის გაუმჯობესება და მისი რეალურ, პრაქტიკულ საჭიროებებზე ორიენტირება.

<sup>1</sup> საქართველოს კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-2 პუნქტი.

ხალხის და სახელმწიფოს ზღვარდამდებად და, იმავდროულად, ხელისუფლების შტოების საქმიანობის შეფასების საზომად გვევლინება.

ძირითადი უფლებები, მათი დაცვის კონსტიტუციურ-სამართლებრივი მექანიზმების გარეშე, კარგავს თავის აზრს და დანიშნულებას. კონსტიტუცია არა მხოლოდ აღიარებს უფლებებსა და თავისუფლებებს, როგორც სამართლებრივი სახელმწიფოს ფუნდამენტს, არამედ სწორედ ის უნდა იყოს ყველაზე ეფექტური ინსტრუმენტი ადამიანის თავისუფლების სამსახურში ხელისუფლების ჩაყენებისათვის<sup>2</sup>. ძირითადი უფლებების დაცვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კონსტიტუციური ინსტიტუტი სწორედ საკონსტიტუციო სასამართლოა, რომელიც „თავისი ფუნქციური დატვირთვიდან გამომდინარე, ზოგადად, ორ მიზანს ემსახურება – ხელისუფლების კონსტიტუციით დადგენილ ფარგლებში ფუნქციონირების უზრუნველყოფას (ხელშეწყობას) და ადამიანის უფლებების დაცვას ხელისუფლების მხრიდან არათანაზომიერი ჩარევისაგან (უფლების დარღვევისაგან)“<sup>3</sup>.

საქართველოს კონსტიტუციის მიხედვით, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო სასამარ-

<sup>2</sup> ერემაძე, ქეთევან, თავისუფლების დამცველი თავისუფლების ძიებაში, საკონსტიტუციო კონტროლის 20 წელი საქართველოში, 2018, გვ. 51.

<sup>3</sup> საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2010 წლის 28 ივნისის №1/466 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-18. (ხელმისაწვდომია: <https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=542>, ბოლოს ნანახია: 30.04.2024).

თლო ხელისუფლებას ახორციელებს საკონსტიტუციო სამართალწარმოების ნესით.<sup>4</sup> მასადაამე, უფლების ეფექტური დაცვის საჭიროებიდან გამომდინარე, სამართალწარმოების მონაწილეების მხრიდან საკონსტიტუციო სასამართლოში სამართალწარმოების მარეგულირებელი აქტების, სასამართლოს რეგულაციური პრაქტიკის, სტანდარტებისა და განმარტებების საფუძვლიან ცოდნას, სტუდენტებისთვის საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სწავლების იმგვარი ფორმის და მეთოდების შერჩევას, რომელიც ასაზრდოებს მომავალ იურისტთა სწრაფვას საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეშვეობით დაიცვან ძირითადი უფლებები, განჭვრიტონ სამართალწარმოების თავისებურებები, დინამიკა, უფლების დაცვის რეალური საჭიროებები, პერსპექტივები, პრინციპული მნიშვნელობა აქვს როგორც იურიდიული პროფესიისათვის, აგრეთვე დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს ქმედითობისთვის, საქართველოში ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის.

## II. საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სწავლების მიზნები და მისი როლი საკონსტიტუციო კონტროლის გაუმჯობესების პროცესში

ზოგადად საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სალექციო კურსი საქართველოს უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებებისთვის სიახლეს არ წარმოადგენს, თუმცა წინა წლებისგან განსხვავებით, 2020 წლიდან სამართლის დარგობრივი მახასიათებლების მიხედვით<sup>5</sup> საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესწავლა კვალიფიკაციის მისანიჭებლად აუცილებელი სწავლების შედეგების მინიმალურ მოთხოვნად იქცა, რაც, როგორც მინიმუმ, მოიაზრებს

<sup>4</sup> საქართველოს კონსტიტუციის მე-60 მუხლის პირველი პუნქტი.

<sup>5</sup> სასწავლო დისციპლინის სწავლება განისაზღვრება სსიპ განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრის მიერ მიღებული სამართლის დარგობრივი მახასიათებლების (რაც აღწერს სწავლის მინიმალურ შედეგებს, რომლებსაც შესაბამისი დონისა და სწავლის სფეროს/დარგის კვალიფიკაციის მფლობელმა უნდა მიაღწიოს) საფუძველზე. (ხელმისაწვდომია: <<https://t.ly/3rZTf>>, ბოლოს ნანახია: 20.03.2024).

სასწავლო დისციპლინის საგანმანათლებლო პროგრამებში აუცილებელ ინტეგრირებას ან დამოუკიდებელ, სავალდებულო საგნად სწავლებას. როგორც პრაქტიკა ცხადყოფს, უნივერსიტეტთა უმეტესობამ სწორედ ამ უკანასკნელ მიდგომას მიანიჭა უპირატესობა. შესაბამისად, საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სავალდებულო საგნად მიჩნევა, ერთი მხრივ, შესაძლებლობაა, სწავლების პროცესი თავიდანვე სწორად, ერთიან პრაქტიკულ საჭიროებაზე ორიენტირებით წარიმართოს, მეორე მხრივ, კი გამოწვევაა მეტ-ნაკლებად უნიფიცირებული მიმართულების განსაზღვრის ნაწილში.

საკონსტიტუციო სამართალწარმოების დისციპლინის სასწავლო პროცესში სავალდებულოდ ინტეგრირება არ არის ვინაობა საგანმანათლებლო მიზანი, არამედ ფართო შედეგის მომტანია ადამიანის უფლებების დაცვის მდგომარეობის გაუმჯობესებისა და ზოგადად, კონსტიტუციური კონტროლის გზით კონსტიტუციურ ღირებულებათა სისტემის განმტკიცების თვალსაზრისით. ამ დისციპლინის სწავლების მნიშვნელობაზე საკონსტიტუციო კონტროლის არსებული მოდელის ეფექტიანობის ხელშეწყობის პერსპექტივიდან გამომდინარე, მოკლედ მიგვაჩნია, რომ:

- სასწავლო დისციპლინის სწავლებამ უნდა გააუმჯობესოს საკონსტიტუციო სამართალწარმოების და, ზოგადად, ადამიანის უფლებათა დაცვის ხარისხი. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი უკანასკნელ წლებში გაზრდილი მიმართვიანობის ფონზე, კვლავ დიდია სასამართლოს მხრიდან კონსტიტუციური სარჩელის არსებითად განსახილველად მიღებაზე უარის თქმის შემთხვევები, რაც ძირითადად სასამართლოს იურისპრუდენციითა და კანონმდებლობით დადგენილი სარჩელის დასაშვებობის სტანდარტების არასაკმარისი ცოდნით და ამით გამოწვეული სარჩელების დაუსაბუთებლობის მიზეზით შეიძლება აიხსნას. შედეგად, ასეთ დროს, მოსარჩელეს, მიუხედავად სარჩელში დასმული პრობლემის აქტუალურობის და რეალურობისა, უწევს ახალი კონსტიტუციური სარჩელის წარმოდგენა, ადამიანური და მატერიალური რესურსის დამატებით დახარჯვა, რაც, იმავდროულად, იწვევს მოსარჩელის უფლების დაცვის დროში გაჭიანურებას, კონკრეტული საქმის სპეციფიკის გათვალისწინებით კი, შე-

საძლოა, მოსარჩელისათვის აზრიც დაეკარგოს საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის განმეორებით მიმართვას; იმავდროულად, კანონმდებლობით დადგენილი დასაშვებობის ცალკეული საკითხების, საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის არასათანადო ცოდნის პირობებში იზრდება დაუსაბუთებელი და უსაფუძვლო სარჩელები, რაც მნიშვნელოვნად ტვირთავს სასამართლოს და აფერხებს იმ საქმეთა დროულ გადანყვეტას, რომლებშიც შესაძლოა ირღვეოდეს ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები.

- სწავლება ხელს შეუწყობს საკონსტიტუციო მართლმსაჯულებისა და საკონსტიტუციო სამართალწარმოების პრაქტიკის განვითარებას, საკონსტიტუციო სასამართლოს დადგენილი სტანდარტების გაუმჯობესებას, მეტად დასაბუთებული გადანყვეტების მიღებას. საკონსტიტუციო სამართალწარმოების საკითხებზე სათანადოდ ინფორმირებული მხარეები კონცენტრირდებიან მხოლოდ საქმისთვის რელევანტურ გარემოებებზე/პრობლემატიკაზე, რითაც ზოგავენ სასამართლოს რესურსს. საქართველოში არსებული კონსტიტუციური კონტროლის მოდელის პირობებში მოსარჩელე საკონსტიტუციო სამართალწარმოების ერთ-ერთი მთავარი ფიგურანტია და სწორედ ის განსაზღვრავს კონსტიტუციურ-სამართლებრივი შეფასების მასშტაბის ფარგლებს. კონსტიტუციური სარჩელის/წარდგინების ავტორი თავისი არგუმენტაციით ეხმარება სასამართლოს და აძლევს პრაქტიკის განვითარების შესაძლებლობას.<sup>6</sup>
- ვფიქრობთ, რომ საგანი, მისი შინაარსისა და პრაქტიკული მნიშვნელობის გათვალისწინებით, აქტუალურია ყველა დარგის იურისტისთვის, მიუხედავად იმისა სტუდენტი სამომავლოდ აპ-

ირებს საადვოკატო საქმიანობის განხორციელებას, საჯარო დაწესებულებაში თუ საერთო სასამართლოების სისტემაში დასაქმებას ან სხვა მიმართულებით მოღვაწეობას. მომავალ ადვოკატებთან ერთად, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საგნის სპეციფიკა კარგად შეისწავლონ იმ პირებმა, რომლებიც საერთო სასამართლოთა სისტემაში აპირებენ დასაქმებას, რადგან ქართულ კონსტიტუციურ დიზაინში, საკონსტიტუციო სასამართლოსა და საერთო სასამართლოს შორის ურთიერთთანამშრომლობა არის უფლებათა ეფექტიანად დაცვის გარანტი. სადღეისოდ კონსტიტუციური წარდგინებების შედარებითი სიმცირე, შესაძლოა, გარკვეული თვალსაზრისით, სამართალწარმოებასთან დაკავშირებული სპეციფიკის სისტემური ცოდნის ნაკლოვანებებით აიხსნებოდეს. საგნის სწავლება აქტუალურია აღმასრულებელი ხელისუფლების სისტემაში დასაქმებით დაინტერესებული სტუდენტებისათვისაც, ვინაიდან სწორედ საჯარო დაწესებულებების იურისტები, როგორც შესაბამისი უწყების წარმომადგენლები, ხშირად მონაწილეობენ საკონსტიტუციო სასამართლოში სარჩელის არსებითი განხილვის ეტაპზე.

ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, საუნივერსიტეტო სწავლების პროცესში საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სათანადო სწავლება, ორმხრივი სარგებლიანობის მომტანია, როგორც აკადემიური, აგრეთვე სამართალწარმოების პრაქტიკული მიზნებისათვის. სტუდენტი აღიჭურვება საკონსტიტუციო სამართალწარმოების საკითხებზე თეორიული ცოდნით და სათანადო პრაქტიკული უნარებით, რაც დადებითად იმოქმედებს საკონსტიტუციო სამართალწარმოების ეფექტიანობაზე.

### III. სასწავლო დისციპლინის სწავლების მახასიათებლები და შინაარსი

ზოგადად, სასწავლო დისციპლინის შინაარსის განსაზღვრა საქართველოს კონსტიტუციით დაცული აკადემიური თავისუფლების არსებითი მახასიათებელია, თუმცა, მიუხედავად ამისა, ამა თუ იმ საგნის სწავლების პროცესში თავისთავად მოიაზრება ცალკეული თემები, რომლებიც ფუნდამენტური მნიშვნელობისაა და თავად საგნის არსს განსაზღვრავს.

<sup>6</sup> აღნიშნულის ერთ-ერთ მაგალითად გამოდგება საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმის 2022 წლის 8 ივლისის საოქმო ჩანაწერი #3/6/1547 საქმეზე *ვახტანგი მიმინოშვილი, ინვერი ჩოკორაია და ჯემალი მარკოზია* საქართველოს მთავრობის წინააღმდეგ (ხელმისაწვდომია: <https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=13933>, ბოლოს ნანახია: 30.04.2024). სწორედ, მოსარჩელე მხარის დასაბუთებული შუამდგომლობის საფუძველზე საკონსტიტუციო სასამართლომ შეცვალა მანამდე არსებული პრაქტიკა და რიგი წინაპირობების არსებობის შემთხვევაში შესაძლებლად მიიჩნია განმწესრიგებელ სხდომამდე სადავო ნორმის ცვლილების მიუხედავად სარჩელის არსებითად განსახილველად მიღება.

სამართლის საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამის ფარგლებში საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სასწავლო დისციპლინის შინაარსი, მისი სტრუქტურა, სამართლის დარგობრივი მახასიათებლების გათვალისწინებით, თავად უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების აკადემიური პერსონალის მიერ უნდა განისაზღვროს და მისი დადგენისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული საჯარო სამართლის სხვა სასწავლო დისციპლინების სილაბუსები (მაგალითად, რამდენად და რა მოცულობით ითვალისწინებს სხვა სასწავლო დისციპლინები კონსტიტუციური კონტროლის არსის, მისი სახეების, მოდელების, საკონსტიტუციო კონტროლის ორგანოების ფორმირების, უფლებამოსილების თაობაზე სწავლებას). ამ თვალსაზრისით, ვფიქრობთ, საერთო ტენდენცია უნდა იყოს საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სწავლების პროცესში იმ თემატიკის ინკორპორირების შემცირება, რომლებიც შინაარსობრივად სხვა, დამოუკიდებელი დისციპლინის ნაწილია (მაგალითად, საკონსტიტუციო (სახელმწიფო მოწყობის) სამართლის, ადამიანის უფლებათა სამართლის და ა.შ.). თუმცა, საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სასწავლო დისციპლინის ზუსტი დასახელების და, აქედან გამომდინარე, შინაარსის განსაზღვრა თავად უმაღლესი სასწავლებლის ამოცანად უნდა მივიჩნიოთ, საბაკალავრო სწავლების საფეხურზე საჯარო სამართლის სხვა სასწავლო დისციპლინების სალექციო კურსების სტრუქტურის გათვალისწინებით (მაგალითად, სხვადასხვა უნივერსიტეტში მოცემულ დისციპლინას „საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება“ ან „საკონსტიტუციო კონტროლი და სამართალწარმოება“ ეწოდება და შესაბამისად განისაზღვრება მისი შინაარსი).

საბოლოო ჯამში, სალექციო კურსის მიზანი უნდა იყოს სტუდენტებისათვის პრაქტიკული უნარჩვევების გამომუშავება – იქნება ეს სამართლებრივი აზროვნების, ანალიზის, დასაბუთების უნარი თუ საკონსტიტუციო სამართალწარმოების პროცესში სხვადასხვა სამართლებრივი მექანიზმების სწორად გამოყენების შესაძლებლობა. შესაბამისი უნარჩვევების გამომუშავება კი მნიშვნელოვნად გამარტივდება სწავლების პროცესში სამართალწარმოების პრაქტიკული ელემენტების ინტეგრაციით. მაგალითად, კონსტიტუციური სარჩელის მომზადება, საკონსტიტუციო სასამართლოს აქტების პროექტის შედგენა ან/და იმიტირებული პროცე-

სების ორგანიზება დაეხმარებათ სტუდენტებს თეორიულ ცოდნასთან ერთად, სწორედ გაიაზრონ სამართალწარმოების პროცესი, განავითარონ და გაუმჯობესონ ისეთი პრაქტიკული უნარები, როგორებიცაა სამართლებრივი წერა, კრიტიკული აზროვნება და იურიდიული დასაბუთება.

კიდევ ერთი საკითხი, რომელიც საყურადღებოა საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სასწავლო დისციპლინის სილაბუსზე მუშაობისას გახლავთ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის ინკორპორირების აუცილებლობა სწავლების პროცესში. იმის გათვალისწინებით, რომ აღნიშნული სასწავლო დისციპლინის უპირველესი დანიშნულებაა სტუდენტებს მიაწოდოს შესაბამისი ცოდნა და განუვითაროს ის უნარები, რომლებიც მათ დაეხმარებათ საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის მიმართვის გზით ძირითადი უფლებების დაცვაში, აუცილებელია, რომ მათ სტრუქტურირებულად გაანალიზებული ჰქონდეთ საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა და სტანდარტები კონსტიტუციური სარჩელის დასაშვებობის საკითხებთან თუ ძირითადი უფლებების შინაარსთან, ფარგლებთან დაკავშირებით. საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სწავლების პროცესის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის ანალიზი კონსტიტუციური სარჩელის/წარდგინების არსებითად განსახილველად მიღების საფუძვლებთან დაკავშირებით. საკონსტიტუციო სასამართლოში წარდგენილი სარჩელის/წარდგინების არსებითად განსახილველად მიღების საკითხის გადაწყვეტა წარმოადგენს პრაქტიკული მნიშვნელობის მქონე საკითხს, რომელიც, გარკვეულწილად, განსაზღვრავს სასამართლოს მიერ განხორციელებული მართლმსაჯულების ეფექტიანობასა და დროულობას.<sup>7</sup> ამ მხრივ, საკონსტიტუციო სასამართლოს აქვს საკმაოდ განვითარებული პრაქტიკა და მყარად დადგენილი სტანდარტები, რომელთა გააზრებაც სტუდენტებს დაეხმარებათ, მაგალითად, სადავო ნორმების სწორად იდენტიფიცირებაში, სარჩელის დასაბუთებაში, რაც შედეგად განაპირობებს საკონსტიტუციო სამართალწარმოების დასაშვებობის ეტაპის წარმატებით გავლას. ამასთან, მხედველობაში უნდა იყოს მიღებული,

<sup>7</sup> ინფორმაცია საქართველოში კონსტიტუციური კანონიერების თაობაზე, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო, 2017 წელი, გვ. 8.

რომ კონსტიტუციური სარჩელის/წარდგინების სასამართლოს მიერ განხილვის პერსპექტიულობა მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული, არა მხოლოდ სასარჩელო მოთხოვნის დავის საგნის სწორად ფორმულირებაზე, არამედ სადავო ნორმასა და კონსტიტუციის დებულებებს შორის შინაარსობრივი მიმართების დასაბუთებაზეც. ამდენად, მიზანშეწონილია საგნის სწავლებისას გარკვეული დროის დათმობა საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკით ძირითადი უფლებების დაცული სფეროების გამიჯვნისა თუ უფლების შინაარსის სწორად იდენტიფიცირების საკითხზე, მით უმეტეს, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა დინამიურად ვითარდება, ახლებურად ხდება ძირითადი უფლებების ფარგლებისა და შინაარსის გააზრება და იცვლება თავად სასამართლოს მიერ დადგენილი სტანდარტები. თუმცა, გასათვალისწინებელია, რომ არ უნდა მოხდეს სხვა მატერიალური ძირითადი უფლებების სასწავლო დისციპლინის გადაფარვა და გამეორება.

მნიშვნელოვანია აგრეთვე საბაკალავრო საფეხურზე საკონსტიტუციო სამართალწარმოების დისციპლინის სწავლებისთვის ოპტიმალურად მისაღები დროის შერჩევა. საკონსტიტუციო სამართალწარმოება თავისი არსით მჭიდროდაა დაკავშირებული საჯარო სამართლის სხვადასხვა სასწავლო დისციპლინებთან – საკონსტიტუციო და ადამიანის უფლებათა სამართალთან და, ზოგადად, მოითხოვს ფართო, კომპლექსური ცოდნის აკუმულირებას. ამიტომაც, შესაძლოა სტუდენტებს იურიდიულ ფაკულტეტზე სწავლის დაწყებიდან მალევე არ განუვითარდეთ შესაბამისი ცოდნა/უნარები საგნის სპეციფიკის სრულად ასათვისებლად. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საგნის სწავლებისათვის შედარებით ეფექტიანი შეიძლება იყოს მესამე-მეოთხე სემესტრის შემდგომი პერიოდი, როდესაც სტუდენტებს შექმნილი აქვთ საბაზისო სამართლებრივი ცოდნა და გავლილი აქვთ ამ საგნის სწავლების წინაპირობად მიჩნეული სხვა სასწავლო დისციპლინები (მაგალითად, იგივე ადამიანის უფლებათა სამართალი).

ყოველივე ზემოაღნიშნულის და, აგრეთვე, იმის გათვალისწინებით, რომ ეს სასწავლო დისციპლინა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე ისწავლება „საკონსტიტუციო კონტროლი და სამართალწარმოების“ სახელწოდებით, სწავლებასთან დაკავშირებული საკითხების შედარებით სრულად

წარმოსაჩინად მიზანშეწონილია სანიმუშოდ მივუთითოთ ის ძირითადი თემები, რომლებიც მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია, რომ ამ სალექციო კურსის სილაბუსში იყოს წარმოდგენილი<sup>8</sup>:

- **საკონსტიტუციო კონტროლის არსი, ისტორიული განვითარება და მოდელები. საკონსტიტუციო კონტროლის ქართული მოდელის ფორმირება:** კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვის მნიშვნელობა და საკონსტიტუციო კონტროლის არსი. ძირითადი ტერმინების მნიშვნელობა. საკონსტიტუციო კონტროლის განვითარების ისტორია. საკონსტიტუციო კონტროლის მოდელები: ანგლო-საქსური მოდელი, ევროპული მოდელი და საკონსტიტუციო კონტროლის შერეული მოდელი. საკონსტიტუციო კონტროლის სახეები. საკონსტიტუციო კონტროლის ქართული მოდელი და მისი ფორმირება.
- **საკონსტიტუციო კონტროლის განმახორციელებელი ორგანოების სტატუსი და ორგანიზაცია. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს სტრუქტურა:** საკონსტიტუციო კონტროლის განმახორციელებელი ორგანოების ფორმირება, სტატუსი, ორგანიზაცია, უფლებამოსილების ვადები. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ორგანიზაციისა და საქმიანობის სისტემა. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ფორმირება. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის სტატუსი და გარანტიები. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შემადგენლობა, სტრუქტურა და თანამდებობის პირები. შიდა ორგანიზაცია და აპარატი.
- **საკონსტიტუციო კონტროლის განმახორციელებელი ორგანოს (საკონსტიტუციო სასამართლოს) ადგილი სახელისუფლებო სისტემაში:**

<sup>8</sup> ჩამოთვლილი სალექციო თემები შერჩეულია საკონსტიტუციო მართლმსაჯულებისა და სამართალწარმოების სალექციო კურსისთვის ამჟამად არსებული სახელმძღვანელო ლიტერატურის სტრუქტურისა და შინაარსის გათვალისწინებით და აერთიანებს, როგორც საკონსტიტუციო კონტროლთან დაკავშირებულ საკითხებს, აგრეთვე სამართალწარმოების პროცესულ თემებს (იხ. *ლოლაძე, ბესიკ/ მაჭარაძე, ზურაბ/ ფირცხალაშვილი, ანა*, საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება, 2021; *ბარამაშვილი, თამარ/ მაჭარაშვილი, ლელა*, კონსტიტუციური სარჩელის დასაშვებობის სტანდარტები, პრაქტიკული სახელმძღვანელო, 2021).

ხელისუფლების დანაწილების პრინციპი და საკონსტიტუციო სასამართლოს ადგილი სახელისუფლებო სისტემაში. საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენციის ფარგლები. საკონსტიტუციო სასამართლო და საკანონმდებლო ხელისუფლება; საკონსტიტუციო სასამართლო როგორც ნეგატიური კანონმდებელი. საკონსტიტუციო სასამართლო და აღმასრულებელი ხელისუფლება. საკონსტიტუციო სასამართლო და საერთო სასამართლოების სისტემა.

- **საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილებები:** ძირითადი უფლებების შეზღუდვის კონსტიტუციურობის კონტროლი; ნორმათა აბსტრაქტული კონტროლი; საერთო სასამართლოს წარდგინება; დავა უფლებამოსილების შესახებ (კომპეტენციური დავების გადაწყვეტა); საერთაშორისო ხელშეკრულების კონსტიტუციურობის კონტროლი; დასკვნა იმპიჩმენტის თაობაზე; დეპუტატის მანდატის კონსტიტუციურობის კონტროლი; პოლიტიკური პარტიების კონსტიტუციურობის კონტროლი; რეფერენდუმისა და არჩევნების კონსტიტუციურობის კონტროლი; მუნიციპალური კონსტიტუციური სარჩელი; დავა „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შესახებ“ კონსტიტუციური კანონის დარღვევის თაობაზე; აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს ნორმატიული აქტების კონსტიტუციურობის კონტროლი; იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს წარდგინება.
- **საკონსტიტუციო სამართალწარმოების პრინციპები; კონსტიტუციური სარჩელი და კონსტიტუციური წარდგინება; საკონსტიტუციო სამართალწარმოების მონაწილეები; სამართალწარმოების ვადები:** საკონსტიტუციო სამართალწარმოების პრინციპები – კანონიერების, კოლეგიალობის, საქვეყნოობის, თანასწორობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპები, მოსამართლის დამოუკიდებლობა, ხელშეუხებლობა და შეუცვლელობა; კონსტიტუციური სარჩელი და კონსტიტუციური წარდგინება – სარჩელის რეკვიზიტები; საკონსტიტუციო სამართალწარმოების მონაწილეები – სუბიექტები, მათი უფლება-მოვალეობები. სასამართლოს მეგობრის მოსაზრება (*Amicus Curiae*). საკონსტიტუციო სამართალწარმოების ვადები.
- **კონსტიტუციური სარჩელის განხილვის პროცე-**

**დურა და ეტაპები საქართველოში:** საკონსტიტუციო სამართალწარმოების დაწყება და საქმეთა განაწილება: დასაშვებობის ფორმალური საფუძვლები; კონსტიტუციური სარჩელის და წარდგინების რეგისტრაცია; კოლეგიისთვის ან პლენუმისთვის საქმის გადაცემა; მომხსენებელი მოსამართლის დანიშვნის წესი; განმწესრიგებელი სხდომის დანიშნულება; კონსტიტუციური სარჩელის და კონსტიტუციური წარდგინების არსებითად გადაწყვეტა; არსებითი განხილვის სხდომა (დისტანციური სხდომა).

- **სარჩელისა და წარდგინების არსებითად მიღება – სარჩელის დაუშვებლობის საფუძვლები:** კონსტიტუციური სარჩელის დასაბუთებულობის მოთხოვნა – მატერიალური დასაშვებობის საფუძვლები (მოქმედი ნორმატიული აქტის გასაჩივრების მოთხოვნა; სადავო ნორმის შინაარსის განსაზღვრა და უფლებაშემზღუდველი წესის იდენტიფიცირება; ნორმატიულ აქტში გამოყენებულ „ტერმინთა განმარტების“, სიტყვათა ერთობლიობის, რაიმე წესის გავრცელების გამომრიცხავი ნორმის ან მიმთითებელი ნორმის გასაჩივრება; სადავო ნორმის გასაჩივრება მისი ბუნდოვანების საფუძვლით; კონსტიტუციური უფლებასთან სადავო ნორმის მიმართების დამდგენი სტანდარტები: უფლების შეზღუდვის არაკონსტიტუციურობის მტკიცების ვალდებულება; კონსტიტუციური ტერმინების ავტონომიური მნიშვნელობა; უფლების შეზღუდვისა და მისი გვერდითი ეფექტის გამიჯვნა; სადავო ნორმის არაკონსტიტუციურად ცნობის მოთხოვნა საქართველოს კონსტიტუციის მეორე თავის იმ დებულებებთან მიმართებით, რომლებიც არ ადგენენ ძირითად უფლებას); კონსტიტუციური უფლებათა დაცული სფეროების გამიჯვნა; უფლებამოსილი სუბიექტის საკითხი; საკონსტიტუციო სასამართლოს განსჯადობა; საკონსტიტუციო სასამართლოს უკვე დადგენილი პრაქტიკის შეცვლა; კონსტიტუციური სარჩელის შეტანის ვადის დარღვევა; ზემდგომი ნორმის გასაჩივრება; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა კონსტიტუციური სარჩელის დასაშვებობის კრიტერიუმებთან დაკავშირებით.<sup>9</sup>

<sup>9</sup> საკონსტიტუციო სამართალწარმოების მიზნებისთვის კონსტიტუციური სარჩელის დასაშვებობის მატერია-

- **უფლების შეზღუდვის ფორმალური კანონიერება:** კონსტიტუციის მოთხოვნა საკანონმდებლო ხელისუფლების მიერ უფლებათა შეზღუდვაზე და ამ უფლებამოსილების დელეგირების სტანდარტები; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა დელეგირების სტანდარტებთან დაკავშირებით.
- **უფლების დაცვის პრევენციული მექანიზმი და საქმის შეწყვეტის საფუძვლები** სადავო ნორმის მოქმედების შეჩერება (საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა სადავო ნორმის მოქმედების შეჩერებასთან დაკავშირებით). საქმის შეწყვეტის საფუძვლები; პრაქტიკის დამძლველი ნორმების არაკონსტიტუციურად გამოცხადება განმმსწერიგებელ სხდომაზე.
- **საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს აქტები, მათი იურიდიული ძალა, სავალდებულო მოქმედება და აღსრულება:** საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს აქტები: გადანყვეტილება, დასკვნა, განჩინება, საოქმო ჩანაწერი; განსხვავებული და თანმხვედრი აზრი; მათი მიღების წესი; საკონსტიტუციო სასამართლოს აქტების გამოცხადება და გამოქვეყნება; საკონსტიტუციო სასამართლოს აქტების ძალაში შესვლა; სასამართლოს აქტების იურიდიული ძალა, საკონსტიტუციო სასამართლოს აქტების აღსრულება.

#### IV. დასკვნა

სალექციო კურსის ძირითადი თემების სანიმუშო ჩამონათვალიდანაც ვფიქრობთ, კარგად ჩანს საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სასწავლო დისციპლინის საუნივერსიტეტო სწავლების მნიშვნელობა და პრაქტიკული დანიშნულება. სწავლების ამ მოკლე პერიოდშიც კი სახეზეა ხელშეახები შედეგები, რომელიც, მათ შორის, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის იმ

სტუდენტთა მიერ საკუთარი თუ სხვათა უფლებების საკონსტიტუციო სასამართლოს გზით დაცვის შემთხვევებში ვლინდება, რომლებმაც წარმატებით გაიარეს საკონსტიტუციო სამართალწარმოების კურსი. საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სწავლების შედეგად სტუდენტთა, კურსდამთავრებულთა აქტიური სწრაფვა და დაინტერესება კონსტიტუციური კონტროლის პროცესში მონაწილეობაზე ცხადყოფს, რომ ძალისხმევა მიმართული საგნის სწავლებისკენ შედეგიანია. აღნიშნული სასწავლო დისციპლინის სწავლების რამდენიმე წლიანმა გამოცდილებამ გარკვეული გამოწვევებიც გამოაშკარავა. მათ შორის, სისხლის და სამოქალაქო საპროცესო დარგების პარალელურად სტუდენტების მხრიდან საკონსტიტუციო სამართალწარმოების სწავლების მნიშვნელობის არასათანადო გაცნობიერება, ამ საგნისათვის საჭირო საფუძვლების/წინაპირობების სათანადოდ არცოდნა, ლიტერატურის სიმწირე და საკონსტიტუციო სასამართლოს დინამიური პრაქტიკის გათვალისწინებით არსებული წყაროების განახლების საჭიროება, სასწავლო სილაბუსებში სასამართლოს იურისპრუდენციის არასაკმარისი ინკორპორირება.

იმედს გამოვთქვამთ, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოსა და საუნივერსიტეტო წრეების თანამშრომლობით საკონსტიტუციო სამართალწარმოების აქტუალური საკითხების ირგვლივ აკადემიური დისკუსია გაგრძელდება, რაც სასწავლო სილაბუსების განახლებას, მათ სრულყოფას, სამეცნიერო და სახელმძღვანელო ლიტერატურის შემდგომ შემუშავებას შეუწყობს ხელს და საბოლოო ჯამში საკონსტიტუციო კონტროლის და სამართალწარმოების ეფექტიანობის ზრდას განაპირობებს.

ლური საფუძვლების მნიშვნელობიდან და საკითხების მოცულობიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია ამ თემის შედარებით ვრცელი სწავლება სალექციო კურსის ფარგლებში. დანვრილებით იხ. *ბარამაშვილი, თამარ/ მასქარაშვილი, ლელა*, კონსტიტუციური სარჩელის დასაშვებობის სტანდარტები, პრაქტიკული სახელმძღვანელო, 2021.